

# ШЫН

ВКП(б) ТӨП КОМИТЕДИНИҢ КЫЗЫЛ ХООНАЙ КОМИТЕДИНИҢ  
БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ  
ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1952  
ОКтябрь  
12  
ВОСКРЕСЕНЬЕ  
№ 200 (2630)  
ӨРТӨЗ 20 КОП.

... Совет кижинин, чаагай чоруу, совет улустун, чечектелишкени бистин, партияга дээди хоойлу болур.

(Г. М. Маленковтун отчёт илеткелден).

## Партияның XIX съездинге ВКП(б) Төп Комитетинин отчёт илеткели

ВКП(б) Төп Комитетинин Секретары эш Г. М. Маленковтун илеткели

(Уланчызы. Эгези № 159 солунда)

Сорулга болза, ажил-агыйжы эвес болгаш будаа чоруктары ажил-агый удуртукчуларының болгаш партия организацияларының кайы-хамаан чок көөр чоруун чок кылары болур. Камналган эн-не шыгыны чурумун хандырынын айтырыгылар бистин бүгү ажил-агый болгаш партияны ажилывыстың кезеде төвүгө турар уjurлуг. Нийтинин, социалисттик өңүзүгө камныг болур, чоруктун өзүзүгө совет кижилерни кижиздеринин дугайында мога чокка сагыш салыр уjurлуг бис. Материал, күш-ажыл болгаш акша хөрөңгилерин чагыт-даарынын талазы-биле чүүл-бүрү артык чарыгал кылар чорукту түрүндүн чок кылар болгаш продукцияның бот-өртүн чингедиринин талазы-биле онаалганын күөседирин болгаш ажил күөседиринин доктаамал хандырар херек. Ажил-агыйжы эвес чорук-биле демиселди күөстелдирип, үлетпүрде, тудугда, транспортта, көздө ажил-агыйда, садыг, белекел болгаш саарыга организацияларында немелде чарыгалдарын шыгыны кудуладар, күрүне болгаш ажил-агый аппаратынын бөдүүндүгүзүгө болгаш чингедилгезин шиптирленип боттандырар болгаш ажил-агый планна-рын күөседизинин база камналга чурумунун талазы-биле сая-хөө органнарын талазында рубль-биле контролю күөстелдир херек. Бистин ажил-агый кадрларының социалисттик ажил-агый чорудулазынын методтарын өзгизине чедир шингээ-дип алыр уjurлуг. Боттарының техника болгаш экономика талазы-биле белекелениң денелени белидер, бүүдүрүлгени методтарын доктаамал экинчилер, улус ажил-агый-нын иштинде билдинмей чыдар күөштерин дилээр, тысар болгаш ажылдаар хүлээткел.

Социалисттик бүүдүрүлгени соксаал чок өзүлгезин болгаш сайзыраа-кынын хандырынын болгаш чингелде-рини хоорайнын болгаш көздөниң ажилчы чоннары 1940 чылда 40,8 миллиард рубль түнүг, а 1951 чылда 125 миллиард рубль түнүг кылдыр алган.

Ажилчыларның болгаш албан хаакчыларның акша ажил төлеви-ринин өскенини, тараачынарның акша болгаш натуралыг орул-ганын улгатканын, массалыг херек-теден бараанынын өртүн чингеткенини болгаш күрүнени күөселиден чога төлөп турар өске-даа төлевиринин түнелинде ажилчы болгаш албан хаакчыларның боттук орулгазы ажалдан турар бир кижиге бодаар-га 1951 чылда 1940 чылдан 57 хуу хире бедик турган болгаш тараачынарның боттук орулгазы ажалдан турган бир кижиге бодаар-га 60 хире хуу ажыг турган.

Беш чыл планының талазы-биле директиваларының төлөвилели-биле ССРЭ-нин национал орулгазын беш чылдын дургузуна 60 хуудан эвээш эвес улгатырынын, үрмөктөп садар өртектерин кудуладып тургаш ажилчы болгаш албан хаакчылар-ның боттук ажил төлевири 35 хуудан эвээш эвес бедилерин, колхозчуларын акша болгаш натура орул-ганын (акша-биле) 40 хуудан эвээш эвес улгатырынын көрүп турар.

Бистин чуртувуста чуртталга болгаш коммуналдыг улуг тудулар боттанып турар. Чүгдө дабын сөө-лүдөгү чыдарда хоорайларда бол-гаш ажилчылар чурттаар суурлар-да 155 миллион квадрат метр ажыг ишти шөлдүгү чуртталга бажычылары тудуунан болгаш көздө черлерде 3,8 миллион ажыг чуртталга бажы-чарын туткан. Чуртталга тудуунун талазы-биле ылангыч эжелелге тур-ган районнарга улуг ажилдарын чур-туккан. Ындыг болза-да, чуртталга тудуунун улуг хемчээли турзажок, чурттаар бажычылар талазы-биле тудугалдар бисте чер болганда илеси-биле билдинип турар. Дыка хөй министрстволар болгаш чер-чер Советтери оларга доктааткан чуртталга тудуунун планынын чыл-чылы-биле күөстөйи турар болгаш аяа хереклери-биле күрүнеден үн-дүргөн хөрөңгини чедир ажаллапайн турган. Чүгдө сөөлүг ий чылдын дургузуна чуртталга тудуунун планынын күөстөткөнін 4 мил-лион ажыг квадрат метр чурттаар шөл чедир бердингиз. Ажилчы чон-нарын чуртталга шөлүгө херек-те-деринин дугайында сагыш салыш-кынын ийги чергенин херээ кылдыр көөр болгаш чуртталга черин туду-арынын база септеринин планынын күөсидеринин дугайында хемчек ал-бас ажил-агый болгаш гарийжи удуртукчулар бисте ам-диз читтөөн.

Сорулга болза, чуртталга тудууну бүгү талазы-биле калбартыр болур. Күрүнени чуртталга тудууну ка-питал салышкынын дерт дугаар беш чыл-биле дөмейл-эрге ийи катап улгатырынын беш чыл планының та-лазы-биле директиваларына төлө-вилелинде көрүп турар.

Бистин улустун кадык камгалаар дугайында партия болгаш чазак кез-ээде улуг сагыш салырын илергей-леп келген болгаш илергейлесп-даа турар. Кадык камгалагына күрүне чарыгалдары социал-страховани-нин хөрөңгилеринден ол сорулгага чарыгданын кияриштерге 1940 чылда 11,2 миллиард рубль турга-ныдан 1951 чылда 26,4 миллиард рубль чедир көвүдөөн. Анаа үндөз-лөш чоңу медицина болгаш санитар талазы-биле ханды-раарынын моон сонгаары экинчил-лест болгаш калбарышыкыны чедип алдынган. Хоорайларда болгаш кө-гдө черлерде оруннарның саны 1940 чыл-биле дөмейлээрге 1951 чылда 30 хуу көвүдөөн. Санаторий-лер чектизин калбарткан. Чуртта эмчилерин саны 80 хуу чедир кө-вүдөөн.

Улустун материалдыг болгаш культуруг амыдыралынын деңгези өскенини болгаш чоңу меди-цина-биле хандыраары экинчил-кенини түнелинде бистин чурту-вуста улуг чорук кызырыган. Сөө-лүгү чыл чылдары дургузуна чурт-такчы чоңун арыг өзүлгези 9500-мүн кижиге болган. (Ур адыш час-каашкыны).

Чырыдышкына чарыгалдар 1940 чылда 22,5 миллиард рубль турганындан 1951 чылда 57,3 мил-лиард рубль чедир, азы 2,5 катап-тан ажыг улгаткан. Чүгдө дабын сөөлүндеги чылдары дургузуна 23500 школар тудуунган. Бо үеде ССРЭ-де өөренип турарларын саны 57 миллион кижиге, азы 1940 чылга бодаарга барык 8 миллион кижиге хөй болган. Чеди чылдын болгаш он чылдын өөредилгези элэн калбар-ган: 1940 чылдан 1951 чылга чедир үеде 5—10 классларда өөреникчи-лерин саны 25 хуу көвүдөөн. Тех-никунарда болгаш түскэй ортумак өөредилге черлеринде өөреникчи-лерин саны ол үенин дургузуна 40 хуу көвүдөөн, а дээди өөредилге черлеринде өөреникчилерин саны—67 хуу көвүдөөн. Чүгдө 1952 чылда дээди өөредилге черлери 221 мүн аныяк специалистери улус ажил-агыйнын язы-бүрү адыралына үндүрүп берген болган бо чылын 375 мүн кижини чаа хүлээп алган. Ам үеде чуртта 5,5 миллион хире дээди болгаш ортумак эртемниг специалистер ажалдап турар, тодаргайларга дабын мурну-дан 2,2 катап хөй.

Бистин нийтиледин амыдыралы-га эртемниг улам өзүп турар уjur-дузанын барымдаалар көргөш, оон хөгжүлгезинин дугайында партия хүн-бүрүнүн сагыш салышкынын илередип турар. Совет күрүне эртем шипчилел институттарынын улуг чектизинин тудуун болгаш ханды-рылазын калбарткан. Эртемниг че-чектелишкенин эң таарымчалыг байдалды тургускан, эртемниг кадрларын белекеленин калбак калбарышыкынын хандырган. ССРЭ-де эртем-шипчилел институ-тарынын лабораторияларынын бол-гаш өске-даа эртемниг албан черле-ринин саны 1939 чылда 1560 турга-ныдан 1952 чылдын эгезинде 2900 чедир улгаткан. Ол үенин дургузу-нда эртем ажилдакчыларынын саны барык ийи катап өскөн. 1946—1951 чылдарын дургузуна эртемниг хөгжүлгезинге күрүне чарыгалдары 47,2 миллиард рубль болган.

Хоорайларда болгаш көздө чер-лерде культура чырыдышкынын албан черлеринин чектизи эртем-чилдерин дургузуна калбак дег-герген. Бо үеде чуртта бүгү хевир-нин 368 мүн библиотекалары бар. 1939 чыл-биле деңгезге библиотек-аларынын саны 120 мүн ажыг ул-гаткан. Номинарын чыл тиражы 800 миллион кезек чеккен болгаш 1940 чыл-биле деңгезге 1,8 катап улгат-кан. Хоорайларда болгаш суурларда үнүгү кино туруштарынын саны 1939 чылдан бээр үенин дургузуна барык 3 катап көвүдөөн.

Совет культураның чугула болгаш чарылбас кезеде литература болгаш уран-чүүл болур. Совет литератураның, чурумал уран-чүүлдүн, театр-нын, кинону хөгжүлдөзүнде улуг чедикшинерлиг болган бис. Бо талазы-биле талантыг хөй ажил-дакчылар чыл бүрдө Сталинчы шанналарын тысып турар чорук бо дугайын тодаргай херечилеп турар. Сталинчы шанналарды лауре-адынын бедик адын литератураның болгаш уран-чүүлдүн 2339 ажил-дакчыларына тысыкан.

Ылачла-даа чедикшинерлиг артында бистин литературавыстың болгаш уран-чүүлдүстүн хөгжүлгезинде улуг чептестерин көрбөй ба-ар болза шын эвес болур ийи. Херектиг уjurу чүл дize, ли-тератураның болгаш уран-чүүлдүн хөгжүлдөзүнде улуг чедикшинер бар-даа болза, хөй-хөй чогаалдарының идея уран ден-нели ам-даа четче эвес бедикте ар-тышпаан турар. Литературада бол-ган уран-чүүлдө куду шынарлыг, чиг чогаалдар ам-лаа хөй, а чам-дыкта боттук совет амыдыралды хажыдып турар анаа-ла халтура чо-гаалдар бар болгулар. Совет ни-тиледин хөй талагы болгаш хай-нып турар амыдыралы чамдык чо-гаалчыларын болгаш чурукчулар-нын чогаалдарында суларгай бол-гаш чалгаараныг кылдыр көргөс-түнүп турар. Уран-чүүлдүн кино шыкаш шак ындаг чугула болгаш делгеренгей хевиринде чептестер чалганымаан. Кижизидикчи улуг уjur-дузалыг эки кино-чуруктары бисте кылып билдир, ындаг болза-даа ындаг кино чуруктары ам-даа

эвээш кылып турар. Бистин кинема-тографиявыс язы-бүрү кино-чурук-тары үндүрүптүп аргазы бар, ындаг болза-даа, а ол аргалары ба-гай ажылап турарлар.

Совет кижинин идея болгаш куль-турлуг денели хемчээл чок өскөн, оон аажы-чапчылы литератураның болгаш уран-чүүлдүн эң эки чогаал-дары-биле партия кижизидип турар деп чүвени барымдалаары чугула. Чиг, идея чок, меге хоозун чорукка совет кижилер шыдашпас болгаш бистин чогаалчыларывыстың бол-гаш чурукчуларывыстың чогаалдыга ажилына бедик негелдени салып турарлар. Бистин чогаалчыларыныс болгаш чурукчуларывыс боттары-нын чогаалдарына болза, нийти-ледде негээрээшкениг болуп турар багай чоруктары, чептестерин, аарыгыг болушкуннарын сойта-лар, бистин нийтиледин чаа хевир-инин кижилеринин, оларын кижиге шынарларын бүгү улуг чаагай-биле таарымчалыг уран чогаалчы хевир-лерге илередип болган оон-биле бистин нийтиледин кижилеринге капитализмден төртүнгөн ойдулган-нардан болгаш бак чоруктардаа хостуг характерлерин, аажыларын болгаш чапчыларын кижизидеринге делтир уjurлуг. Ылачла-даа кино-матография шыкаш бистин совет беллетристикада, драматургияда уран чогаалдын сатира шыкаш хевир-лерин амдыга чедир-ле чок болуп турар. Бистин совет боттук амыды-ралывыс сатирага материал бербейн турар деп бодаар болза, шын эвес болур ийи. Бүгү-ле таарымча чок, ирий берген, өдү берген, бурунгар нимчээшкени моондакчап турар бүгү-ле чүүлдөрү амдыралдан сатираны оду-биле өртелип үндү-рүп турар шак ындаг совет Гоголь-дар болгаш Шедринчө биске херек.

Бистин совет литература болгаш уран-чүүл амыдыралын чүрүлгез-лерин болгаш конфликттерин дил-диг көргүзөр, кижизидилгенин чид-диг аргаларынын бирээни шүгүчү-лелдин чепсезин ажаллап билеи-п уjurлуг. Реалисттик уран-чүүлдүн үжүк болгаш уjur-дузасы чүд дээр-ге, анаа бөдүүн совет кижинин бедик угаан-бодал шынарын бол-гаш таарымчалыг хевирлерин ол илередип болгаш ажалда, совет ки-жилерге өттүнүп эдереринин чижээ болгаш үлгери болуп болур, кижини көскү уран хевирин тургузар уjurлуг.

Уран-чогаалчы хевирлерин тургу-зар талазы-биле бистин чурукчула-рывыс, литераторларывыс, уран-чүүлдүн ажилдакчылары болуучу чогаалдык ажилына болза, чүгдө болган чок таваржып турар чүүлдөр эвес, харын бар турар социал-куш-

тун утка-шынарын эн-не долу бол-гаш чиди-биле илередип турар чү-ве үлгериг дээрин үргүлчү сак-тыр уjurлуг. Марксисчи-ленини билиге үлгери чүе дээрге, кайы бир статистиктиг ортумак чүүл бу-лур эвес-тир. Улгериг дээрге ту-руп турар социал-төөгүлүг болууш-кунун утка-шынарыга дүгжүп тур-ар, а анаа-ла эн негээрээш, болган чок каталтап турар хүн-бүрүчү бо-лу берген чүүл эвес-тир. Түрүү хевирин медегедил-биле улгаты-кып, чидилгендирип турар чорук үлгериг чүүлдү чок кылып турар эвес, а ону долулу-биле илередип, шылып турары болур. Улгериг чо-рук дээрге, реалисттик уран-чүүлге партияны чоруктун илерээшкенин кол чери болур. Улгериг чоруктун проблемазы каян-даа политиктиг проблема болур.

Бир эвес бистер бистин чурукчу-ларывыстың болгаш литераторлары-выстың ажилында халтура-биле шиптирленип демиселди чорудар бол-зувуса, бир эвес литератураның болгаш уран-чүүлдүн чогаалдары-нда меге болгаш ирик чоруктарын хайра чок тура тырттар болза, ли-тератураның болгаш уран-чүүлдүн ажилдакчыларынын мурунга турар бедик болгаш чаагай сорулга чүгдө ол үеде чедикшинер шиптирлени-п болур. Нийтилед амыдыралында чаа, чырык чүүлдү өстүрер болгаш эргилерип ирий берген, өлү берген чүүлдү тура тырттар талазы-биле улуг демиселде улуг-улуг хүлээлге-лер болза, бистин литература бол-гаш уран-чүүл ажилдакчыларына онаажып турар. Бистин чогаалчы-ларывыстың, чурукчуларывыстың, ко-мпозиторларывыстың, кинематография ажилдакчыларынын хүлээлгези бол-за, совет нийтиледин амыдыралын ханы өөренир, бистин улуг улуска төлөткит, улуг уран-чүүлдү тургуза-ры. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Совет улустун материал-ды чаагай байдалын экинчилеринин болгаш культуранынын өзүлгезинин херезинде улуг-улуг чедикшинерлиг болган бис. Бистер чедип алган чүүл-дөргө оожурган шыдавас бис. Со-рулга болза, бүгү улус ажил-агый-нын хөгжүлгезинге үндөзүлгөсү совет кижилерин амыдыралынын ма-териалдыг болгаш культуруг ден-нели моон сонгаар чайгылыш чок-ка бедилерин хандыраары болур. Со-вет кижилерин доктаамал өзүп ту-рар хөөгелдерин максималдыг хан-дырар дугайында мога-шылаг чок сагыш салышкынын бистин партия моон сонгаар-даа салыр, чүгдө дээр-ге, совет кижинин чаагай чоруу, совет улустун чечектелишкени бистин партияга дээди хоойлу болур. (Диймиттиг, үр адыш часкаашкы-ны).

Улус ажил-агыйнын хөгжүдөр та-лазы-биле сорулгаларын чедикши-нин шиптирлээрине социалисттик чарышты моон сонгаар калбартыр улуг уjur-дузалыг. Чарышты органи-заастарынын херезинче партия кез-еэде улуг кичээниг салып келген болгаш социалисттик чарышка кол чүе болза, чыдыл каап турарларын өрү тырттары, ажил талазы-биле дээрлерге денсегери болур. Бистин нийтиледин байдалында социали-стик тургузушкунуну чүасток бүү-зүгө ажилда эки чижек улуг роль-дуг. Бүүдүрүлгени организацияны-нын эки чижээ, чаа техниканы ши-нгездир, яны-бүрү мержечилер бол-гаш чогаалдыгалар күш-ажылды чайлаш чок чингедир-биле капысжырын, ажилчы чоннарын материалдыг чаагай амыдыралын экинчилеринге чедирип турар деп чүвеге совет кижилер боттарынын дуржулгазына хүн-бүрдө бүүдүрүп турарлар.

### 2. Улустарың материалдыг чаагай байдалының, кадык камгалагың болгаш културлуг деңгезинин улам ыдай көдүрүшкүңү

Улус ажил-агыйнын бүгү ады-ралында чедип алдынган чедикши-нинер болза, совет нийтиледин материалдыг болгаш культуруг амыдыралынын денелинде улам ыдай көдүрүшкүңүн бөдүргөн. Ол болза, дүрүм өзүгара болушкун-дур, өске түнел турбас тургун, чүгдө дээрге, бистин чуртувуста соци-алисттик бүүдүрүлгени хөгжүлдө-зин сорулгазы болза, нийтиледин үргүлчү өзүп ту, ар материалдыг болган культурулуг херек-тедерин максималдыг хандыраары болур.

Совет улустун чаагай байдалынын көдүрүшкүңүнүн кол кыр-гүзүү болза, национал орулгыны үргүлчү өзүшкүңү болур. 1940 чыл-дан 1951 чылга чедир үенин дур-гузуна ССРЭ-де национал орул-га 83 хуу өскөн. Национал орул-ганын чартыгындан хөй кезини мөлчүк-чү анылар ап турар капиталисттик чурттардан ылгаштыр Совет Эвил-линде бүгү национал орулга ажил-чы чоннарын байлаа болуп турар. ССРЭ-нин ажилчы чоннары бот-тарынын хууда материалдыг болгаш культурулуг херек-тедерин хандыра-рына национал орулганын дертүгүн үш хирезин ап турар, а өске кезе-де социалисттик бүүдүрүлгени калбар-тырыч болгаш күрүненин нийти база нийтиледин өске хандырылганынче

Партия, совет, ажил-агый, проф-эвилел, комсомол организациялары-нын сорулгазы болза, социалисттик тургузушкунун бүгү чүастоктары-на чарышты ам-даа калбартыр, ажилды эки чижөөн болгаш му-риакчыларын база чарыкчыларын депшилгелиг эгелээшкенин бүгү күш-биле делтирер, хожудап каап турарлар муриакчыларын денел-инге чедир көлүрүңгөни дуза-лажыры-биле муриакчы дуржулганы ажилчы чоннарын бүгү-ле масса-ларын ортузунга бүгү хемчек-биле негээрери болур. Чаа чүвенин эр-ги чүе-биле, муриакчы чүвенин чыдыл каап турар чүе-биле демис-елдине чаа нийтилед тургузушкуну тургузушкуну болуп турар күш-терин чүгдө көөр эвес, харын ол күштерин доктаамал өстүрер, олар-ын бүгү тала-биле хөгжүдөр дугай-ында сагыш салып, оларын бурун-гаар чедикшинин шипчээшкенин эрге амыктары дээш мога чокка организациястаар болгаш сайзырадыр херек.

Ажилчыларын болгаш албан хаакчыларын боттук ажил төлеви-ринин болгаш тараачынарнын бот-тук орулгазынын өзүлгезинин эң чү-гула үнер дөзү болза, чазактын улаштыр чорудуп турары массалыг херектеден бараанынын өртүн чингелдеген болур. 1947—1952 чылдарын дургузуна чоруткан кү-рүнени үрмөктөп садар өртүн 5 катап кудулатканынын түнелинде аяш-чөм болгаш үлетпүр бараан-нарын өртөз 1947 чылдын IV кварталда турганындан амгы үеде ортумаа-биле 2 катап куду.

Бистин чуртувуста ажилчынар болган албан хаакчынар күрүнениң күсели-биле социал-страховани-е талазы-биле дузаламчы, социал-хандырылгы талазы-биле пенсия, сана-торийлер, дыштанылга бажычыны болгаш бичи урулгарын албан черлеринге халас азы улуг чингел-дегип пүткөлүрүн ап, чыл бүрдө ажил төлевири артырышпаан, шө-лөз ап турары билдигир болгай. Хоорай болгаш көздөниң бүгү ажил-чы чоннары медицина дузаламчы-зын халас ап турар. Хоорайда бол-гаш көздө хөй урулгары болгаш бот иелерге дузаламчыны күрүне төлөп турар; эге болгаш чеди чыл школарынга халас өөредилгени

Чырыдышкына чарыгалдар 1940 чылда 22,5 миллиард рубль турганындан 1951 чылда 57,3 мил-лиард рубль чедир, азы 2,5 катап-тан ажыг улгаткан. Чүгдө дабын сөөлүндеги чылдары дургузуна 23500 школар тудуунган. Бо үеде ССРЭ-де өөренип турарларын саны 57 миллион кижиге, азы 1940 чылга бодаарга барык 8 миллион кижиге хөй болган. Чеди чылдын болгаш он чылдын өөредилгези элэн калбар-ган: 1940 чылдан 1951 чылга чедир үеде 5—10 классларда өөреникчи-лерин саны 25 хуу көвүдөөн. Тех-никунарда болгаш түскэй ортумак өөредилге черлеринде өөреникчи-лерин саны ол үенин дургузуна 40 хуу көвүдөөн, а дээди өөредилге черлеринде өөреникчилерин саны—67 хуу көвүдөөн. Чүгдө 1952 чылда дээди өөредилге черлери 221 мүн аныяк специалистери улус ажил-агыйнын язы-бүрү адыралына үндүрүп берген болган бо чылын 375 мүн кижини чаа хүлээп алган. Ам үеде чуртта 5,5 миллион хире дээди болгаш ортумак эртемниг специалистер ажалдап турар, тодаргайларга дабын мурну-дан 2,2 катап хөй.

Бистин нийтиледин амыдыралы-га эртемниг улам өзүп турар уjur-дузанын барымдаалар көргөш, оон хөгжүлгезинин дугайында партия хүн-бүрүнүн сагыш салышкынын илередип турар. Совет күрүне эртем шипчилел институттарынын улуг чектизинин тудуун болгаш ханды-рылазын калбарткан. Эртемниг че-чектелишкенин эң таарымчалыг байдалды тургускан, эртемниг кадрларын белекеленин калбак калбарышыкынын хандырган. ССРЭ-де эртем-шипчилел институ-тарынын лабораторияларынын бол-гаш өске-даа эртемниг албан черле-ринин саны 1939 чылда 1560 турга-ныдан 1952 чылдын эгезинде 2900 чедир улгаткан. Ол үенин дургузу-нда эртем ажилдакчыларынын саны барык ийи катап өскөн. 1946—1951 чылдарын дургузуна эртемниг хөгжүлгезинге күрүне чарыгалдары 47,2 миллиард рубль болган.

Хоорайларда болгаш көздө чер-лерде культура чырыдышкынын албан черлеринин чектизи эртем-чилдерин дургузуна калбак дег-герген. Бо үеде чуртта бүгү хевир-нин 368 мүн библиотекалары бар. 1939 чыл-биле деңгезге библиотек-аларынын саны 120 мүн ажыг ул-гаткан. Номинарын чыл тиражы 800 миллион кезек чеккен болгаш 1940 чыл-биле деңгезге 1,8 катап улгат-кан. Хоорайларда болгаш суурларда үнүгү кино туруштарынын саны 1939 чылдан бээр үенин дургузуна барык 3 катап көвүдөөн.

Совет культураның чугула болгаш чарылбас кезеде литература болгаш уран-чүүл болур. Совет литератураның, чурумал уран-чүүлдүн, театр-нын, кинону хөгжүлдөзүнде улуг чедикшинерлиг болган бис. Бо талазы-биле талантыг хөй ажил-дакчылар чыл бүрдө Сталинчы шанналарын тысып турар чорук бо дугайын тодаргай херечилеп турар. Сталинчы шанналарды лауре-адынын бедик адын литератураның болгаш уран-чүүлдүн 2339 ажил-дакчыларына тысыкан.

Ылачла-даа чедикшинерлиг артында бистин литературавыстың болгаш уран-чүүлдүстүн хөгжүлгезинде улуг чептестерин көрбөй ба-ар болза шын эвес болур ийи. Херектиг уjurу чүл дize, ли-тератураның болгаш уран-чүүлдүн хөгжүлдөзүнде улуг чедикшинер бар-даа болза, хөй-хөй чогаалдарының идея уран ден-нели ам-даа четче эвес бедикте ар-тышпаан турар. Литературада бол-ган уран-чүүлдө куду шынарлыг, чиг чогаалдар ам-лаа хөй, а чам-дыкта боттук совет амыдыралды хажыдып турар анаа-ла халтура чо-гаалдар бар болгулар. Совет ни-тиледин хөй талагы болгаш хай-нып турар амыдыралы чамдык чо-гаалчыларын болгаш чурукчулар-нын чогаалдарында суларгай бол-гаш чалгаараныг кылдыр көргөс-түнүп турар. Уран-чүүлдүн кино шыкаш шак ындаг чугула болгаш делгеренгей хевиринде чептестер чалганымаан. Кижизидикчи улуг уjur-дузалыг эки кино-чуруктары бисте кылып билдир, ындаг болза-даа ындаг кино чуруктары ам-даа

эвээш кылып турар. Бистин кинема-тографиявыс язы-бүрү кино-чурук-тары үндүрүптүп аргазы бар, ындаг болза-даа, а ол аргалары ба-гай ажылап турарлар.

Совет кижинин идея болгаш куль-турлуг денели хемчээл чок өскөн, оон аажы-чапчылы литератураның болгаш уран-чүүлдүн эң эки чогаал-дары-биле партия кижизидип турар деп чүвени барымдалаары чугула. Чиг, идея чок, меге хоозун чорукка совет кижилер шыдашпас болгаш бистин чогаалчыларывыстың бол-гаш чурукчуларывыстың чогаалдыга ажилына бедик негелдени салып турарлар. Бистин чогаалчыларыныс болгаш чурукчуларывыс боттары-нын чогаалдарына болза, нийти-ледде негээрээшкениг болуп турар багай чоруктары, чептестерин, аарыгыг болушкуннарын сойта-лар, бистин нийтиледин чаа хевир-инин кижилеринин, оларын кижиге шынарларын бүгү улуг чаагай-биле таарымчалыг уран чогаалчы хевир-лерге илередип болган оон-биле бистин нийтиледин кижилеринге капитализмден төртүнгөн ойдулган-нардан болгаш бак чоруктардаа хостуг характерлерин, аажыларын болгаш чапчыларын кижизидеринге делтир уjurлуг. Ылачла-даа кино-матография шыкаш бистин совет беллетристикада, драматургияда уран чогаалдын сатира шыкаш хевир-лерин амдыга чедир-ле чок болуп турар. Бистин совет боттук амыды-ралывыс сатирага материал бербейн турар деп бодаар болза, шын эвес болур ийи. Бүгү-ле таарымча чок, ирий берген, өдү берген, бурунгар нимчээшкени моондакчап турар бүгү-ле чүүлдөрү амдыралдан сатираны оду-биле өртелип үндү-рүп турар шак ындаг совет Гоголь-дар болгаш Шедринчө биске херек.

Бистин совет литература болгаш уран-чүүл амыдыралын чүрүлгез-лерин болгаш конфликттерин дил-диг көргүзөр, кижизидилгенин чид-диг аргаларынын бирээни шүгүчү-лелдин чепсезин ажаллап билеи-п уjurлуг. Реалисттик уран-чүүлдүн үжүк болгаш уjur-дузасы чүд дээр-ге, анаа бөдүүн совет кижинин бедик угаан-бодал шынарын бол-гаш таарымчалыг хевирлерин ол илередип болгаш ажалда, совет ки-жилерге өттүнүп эдереринин чижээ болгаш үлгери болуп болур, кижини көскү уран хевирин тургузар уjurлуг.

Уран-чогаалчы хевирлерин тургу-зар талазы-биле бистин чурукчула-рывыс, литераторларывыс, уран-чүүлдүн ажилдакчылары болуучу чогаалдык ажилына болза, чүгдө болган чок таваржып турар чүүлдөр эвес, харын бар турар социал-куш-

тун утка-шынарын эн-не долу бол-гаш чиди-биле илередип турар чү-ве үлгериг дээрин үргүлчү сак-тыр уjurлуг. Марксисчи-ленини билиге үлгери чүе дээрге, кайы бир статистиктиг ортумак чүүл бу-лур эвес-тир. Улгериг дээрге ту-руп турар социал-төөгүлүг болууш-кунун утка-шынарыга дүгжүп тур-ар, а анаа-ла эн негээрээш, болган чок каталтап турар хүн-бүрүчү бо-лу берген чүүл эвес-тир. Түрүү хевирин медегедил-биле улгаты-кып, чидилгендирип турар чорук үлгериг чүүлдү чок кылып турар эвес, а ону долулу-биле илередип, шылып турары болур. Улгериг чо-рук дээрге, реалисттик уран-чүүлге партияны чоруктун илерээшкенин кол чери болур. Улгериг чоруктун проблемазы каян-даа политиктиг проблема болур.

Бир эвес бистер бистин чурукчу-лары

# Партиянын XIX съездизинге ВКП(б) Төп Комитетинин отчет илеткели

## ВКП(б) Төп Комитетинин Секретары эш Г. М. Маленковтун илеткели

(Уланчызы.)

берсе, бистин чурттуу тылы болгаш фронтуну, олар чангыс ай болгаш иштиги чангыс эпиг болган журунда, кандыг-даа чуртуундан быжы болуп деп эш Сталиннин төөгүлүг меделгели долузу-биле бадтыкатынган. Дайын чоруп турда Совет күрүненин Чепсектиг Күштери болгаш тылы быжыккан. Тыылга совет кижилерин чүткүлдүг күш ажылы болгаш фронтуну Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флордуну мадырлыг демисели Төрөн чуртуу камгалаарына улустун чижелээр чүве чок мадырлыг чоруу болуп төөгүгө кирген. Бистин шеринис болгаш флордусу эш Сталиннин шуут удуртулганын ада-биле тургустунган, быжыккан болгаш демисешкен. (Динмиттиг, соксаал чок, үр адыш часкаашкыны).

Ада-чурттуу Улуг дайынга совет улустун төөгүлүг тилелгелеринин гениилг покровочу болгаш организакчы эш Сталин муракчы совет шериг эртемни чогааткан, дайынны тилээрини урай аргазы-биле бистин шеривисти чепсеглээн. Бистин улус бодунун шеринге болгаш флордуга ынак, оларны доктаамал сагыш салышкын болгаш кичээгей-биле хүрээлэн турар. Совет Эвилелинин Чепсектиг Күштери бистин Төрөн чуртувустун иделгелди чөлөнги болган, болуп турар болгаш болур-даа. (Динмиттүг, үр адыш часкаашкыны).

Партиянын удуртулганы-биле тургустунган совет нийтилед тургузу нийтиледди организастаарынын дээр формазы болуп, совет күрүне тургузуу хөй националдыг күрүне илеуери болуп турар деп чүвени Ада-чурттуу Улуг дайын болгаш тайбын хөгжүдүрүлгө даразындагы чылдары база катап көргүскөн. Бистин хөй-хөй дайыннарымыс болгаш буржуаз лагерде эки сеткилдиг эвес кижилер совет күрүне быжык эвес дээр дугайында төнчү чокка бадтыктап турганар. ССРЭ-нин улустарынын аразына чарлышкын болуп деп идегелди корлап, Совет Эвилелинге буураашкын чайлаш чок дийл баш удур чугаалап турганар. Олар национал чөрүлдээр болгаш шаш-содаа ачылган болган боттарынын буржуаз чурттары ыш-каш кылдыр бистин совет күрүне иш дугайында бодап турганар. Октябрьдин Улуг революциянын болгаш социалистик чартышкынарнын түнелинде бистин чурттуу бүгү улустары долу ден эргелерге үндөйлөш боттарынын аразында быжык харылаалыг деп чүвени социализмдин дайыннары билеп ап шыдавастар. (Адыш часкаашкыны).

Бистин партия ленинчи-сталинчи национал политиканы чайгылыш чокка чорутушкан, хөй националдыг совет күрүне быжыгалап. Совет Эвилелинин улустарынын аразына найыралды болгаш кады ажылдажылганы сайыраткан, бистин чурттуу улустарынын национал културазынын чечектелишкенин бүгү хемчеглер-биле деткип, хандыр-ган болгаш дузалап келген, бүгү болгаш кандыг-даа националисттик идегеттерге удур эптеп чок демиселди чоруткан. Дайынны аар-берге шыдагаллазын шыдашкан, бүгү делегейге нацияларын ёзулуг ден эргезин болгаш кады ажылдажылганын чижээ болгаш улегери болган совет күрүне тургузуу национал айтырынын талазы-биле ленинчи-сталинчи идеяларын улуг тилелгенин көргүзүп турар. (Үр адыш часкаашкыны). Бистин партияны ССРЭ-нин улустарынын чангыс эвин болгаш найыралын карап отуушкын камгалап турар болгаш моон сонгаар-даа камгалаар, хөй найыралдыг совет күрүне быжыгалап келген болгаш моон сонгаар-даа быжыгалаар. (Динмиттиг адыш часкаашкыны).

Отчеттүг үенин дургузунда совет өт-бүлөгө чаа-чаа улустар киргилээн. Литва, Молдав, Латвия, Эстон Совет Социалистик Республикалар тургустунган. Бүгү украин улус чангыс күрүне кылдыр катышкан. Белорусия бүгү белорус улусту чангыс өт-бүлөгө каткан. Сонгу-барыны чүкте улам-на чөптүг болган чурттуу камгаладынын эрге-ажыныга улам-на таарымчалыг чаа кызыгаарлар болган бис. Браккы Чөөн-чүкте Совет Эвилели мурунда Россиядан айырдырып аппарат—Мурунку Сахалинни болгаш Куриль ортулуктарын бодунга делер эгидип алган. Ам Совет Эвилелинин күрүне кызыгаарлары бистин чурттуу улустарынын хөгжүдүрүлгө тургустунган төөгүлүг байдалдарына эне-таарыжып турар. (Адыш часкаашкыны).

Акы-дунма республикаларын дузаламчызы-биле эвилелдешкен чаа республикалар кыска хуусаанын иш-

тинде индустриализациянын херээнге чүгле ырак бурунгаар шимчээн эвес, харын быдаргай тараачын ажыл-агыйларын социализмнин оруунче шилчидерин боттандырган, коллективизацияны дооскан болган социалистик көдээ ажыл-агыйны чедишкенин сайырадып турар.

Бистин күрүненин кол функциязы — ажыл-агыйжы-организакчы болгаш култура-кижизидилгелдиг ажылдын талазы-биле функциязы дайын сөөлүндеги чылдарда улуг улугу-биле сайыраан болгаш күштелген. Социалистик тургузушкунун улуг калбарышкыны болгаш партияжи, совет удуртулганы район, коорай, суурже моон сонгаар-даа чоокшуладарынын сорулгалары бистин күрүненин административтик болгаш девискээрлиг тургузууна элээн өскерилгелери—чаа-чаа областарны, округтарны болгаш районнары тургузарынын чугулазын болдурган. Улус ажыл-агыйнын өздүдөзи болза, улуттунуң, көдээ ажыл-агыйнын болгаш улус ажыл-агыйнын өске-даа янзы-бүрү адырларынын, организастыг хевирлеринге күрүне удуртулганын улам ынай өскерттирин негеп келген. Ол болза, күрүне эргеленини чаа-чаа төп органнын бичелеткенинде болгаш тургусканында илереп турар.

Сталинчы Конституцияга үндөйлөтүнгөн социалистик демократизмнин принциптерин хажык чок чорутканы бистин күрүнеисти быжыгалаарына эң чугула ужур-дузалыг болган. Дайын сөөлүндеги чылдарда ССРЭ-нин Дээди Советинге, эвилелдешкен болгаш автономуг республикаларын Дээди Советтеринге болгаш ажылыч чоннар депутаттарынын чер-чер Советтеринге сонгуларын ийи кагап чоруткан. Эл сонгудалар канчаар-даа аажык улуг политиктиг көдүрүшкүнүн үезинде-эрткен болгаш бистин улустун чангыс эвини, бистин коммунист партияга болгаш совет казанышка улустун кызыгаар чок идегелдини чаа илерээшкени болган. (Динмиттиг адыш часкаашкыны).

Партиянын иштиги ажылышкын талазы-биле партияны сорулгалары:

1). Социализмден коммунизмге шилчидерин оруунга эң чугула үе болуп ССРЭ-нин хөгжүдүрүлгө беш дугаар беш чыл плаанын улуг сорулгаларын күүседир болгаш аяр күүседиринче совет улустун тайбын күш-ажылын организастап болгаш углап-башкарбышкан, совет күрүненин экономуг күчүзүн чайгылыш чок быжыгалаарын үргүчүлээр;

2). Улетпүрүн болгаш транспортун улам ынай көдүрүшкүнүн боттандырып. Эртемни болгаш техниканы эң чаа чедишкенин үлетпүрге, тудушкунга болгаш транспортка калбаа-биле яктардыр, күш-ажылын буурукчулугу бүгү хемчеглер-биле бедилер, күрүне планнарын күүселеринге салыла-чурумну быжыгалаар, прокуциянык бедик шынарын хандырап. Продукциянын бот-өртөн үргүчү чингедир, ол болза, бүгү барааннарын бөлүктөп болгаш үүрмөгөп сзлар ертерктерин үргүчү чингедирин үндөшүн болуп;

3). Кыска хуусаанын иштинде бистин чуртувуска чонга аш чемини, чинк үлетпүрге чинг-этин элбекшидигезин тургузары-биле көдээ ажыл-агыйнын улам ынай көдүрүшкүнүн боттандырып. Көдээ ажыл-агыйда кол сорулга—көдээ ажыл-агыйнын бүгү култураларынын дүжүдүн бүгү хемчег-биле бедилерин, малдын проучу-тууун бедитишсаан, оон баш санын өстүрөтүн, мал ажылынын болгаш чер ажылынын ниити болгаш бараанын продукциянын көвүдөдирин яааныла күүседирин хандырап. МГС-терин болгаш совхозтарын ажылыч экижидер. Колхозчуларын күш-ажылынын бүдүрүкчүлүгүн бедилер, колхозтарын ниити ажыл-агыйын оон-даа ынай быжыгалаар, оларнын байлаан көвүдөдир болган: ачла үндөйлөш колхозчу тараачынарын чик материалдыг чаагай байдалын моон сонгааргы өздүдөзи хандырап;

4). Улус ажыл-агыйнын бүгү салбырларына болгаш эргелденин бүгү-ле адырларына экономиянын эң шынгы камналганын боттандырап;

5). Делегей эртемниг бир дугаар черни эжелээр сорулга-биле муракчы совет эртемни оон-даа ынай сайырадыр. (Адыш часкаашкыны).

Эртемденерини күженишкенин бистин чуртувустун бойдуу байлаанын кончуг улуг ресурстарын ажылдарынын эртем проблемаларын оон-даа дүргөн шийтирээрине чө уландырап. Эртемниг бүдүрү-

ге-биле харылзааны эртемни практиканын дуржулгазы-биле байыдар, а практикачы ажылдакчыларга оларнын мурунда салдырган сорулганы дүргөн шийтирээрине дузалаар деп чүвени билеп, эртемниг бүдүрүлгө-биле чогаалдыкы кады ажылдажылганы быжыгалаар.

6). Бистин Төрөн чуртувустун ажыл-ишчилеринин чогаалдыкы инициативаны бүгү хемчеглер-биле сайырадыр, социалистик чарышту улам калбартыр, социалистик тургузушкунун бүгү участооттарына күш-ажылды чаа ёзу-биле эле тургузарынын эки, үлегерлиг чижектерин улам-на хөй-биле тургустунган турар дугайында мога чок сагыш салыр, күш-ажыл фронтунуң бистин нийтиледди муракчы ажыл-ишчилеринге денжер чорук улам хөй-биле боттанзын дээр ажылдап турарларын бүгү массазынын ортузунга ол үлегерлиг чижектерин шудургу исптереди;

7). Бистин улустуң материалдыг чаагай байдалын улам ынай экижидер, ажылчынарын болгаш эл-

Бистин Төрөн Совет чуртувустун күчү-шыдалынын чайгылыш чок өздүдөзи болза, коммунист партиянын шын политиказынын, ол политиканы амдыралга чорудар талазы-биле оон организакчы ажылынын түнели болуп. Совет нийтиледди кол болгаш удуртуку күжү болуп партия болза, иделгелди камгалала чурттуу өй-шаанда Селеткенирин хандырган, улусту бүгү күженишкенин дайынны чылдарында дайынны чылча-шаваринче чок болгаш дайын сөөлүндеги үеде улус ажыл-агыйнын чаа күчүлүг көдүрүшкүнүнчө уландырган.

Ада-чурттуу Улуг дайынга совет улустун төөгүлүг тилелгези, дөрт дугаар беш чылдын планын хуусаа бетинде күүсеткени, улус ажыл-агыйнын улам ынай хөгжүлгө, совет улустун материалдыг чаагай байдалын болгаш културалык денеленин бедээни, совет нийтиледди мораль-политиктиг чангыс эвини болгаш бистин чуртувустун улустарынын найыралынын быжыкканы, Совет Эвилелин долгандыр тайбын болгаш демократия лагеринин бүгү күштеринин сырый катышканы—бистин партиянык политиказынын шынынын бадтыктай турар кол түнелдер ындаг-дыр. (Динмиттиг, үр адыш часкаашкыны).

Отчеттүг үе болза, партиянын улам ынай быжыкканынын үези, партия хүрээлениниң бүрүн чангыс эвини быжыкканынын болгаш сырый катышканынын үези болган. Бистин партиянык ленинизмин дайыннары-биле кадыг-дошкун демиселге чаалап алган чангыс эви оон иштиги байдалынын, оон иштиги амдыралынын эне-тодаргай демдээ болуп. Бистин партиянык күштеринин болгаш тилелбизинин үнер дөзү ында. (Үр адыш часкаашкыны).

Партиянын хүрээлениниң чангыс-эви болза, Ада-чурттуу Улуг дайынга совет улустун тилелгезин шийтирлиг чүлү болган. Ала-чурттуу Улуг дайыннын эне-аар-берге шыдагалдарынын хүнеринде, Төрөн чурттуу салым-чаяанын дугайында айтыргынын шийтирленип турган үезинде бистин партиянык болза, бодунуң хузуунда хүрээленине божанал-тендирлиг болгаш чөрүдөдир чорук деп чүвени билбес чангыс ай дайынны организастап болуп хөдөлип турган. Партияны чөп оруткан чаа тударын болгаш оон хүрээлениниң чангыс эвин чарылдырып үрээрин оралдажып турган, марксизм-ленинизмдин кандыг-даа хевирлиг дайыннары-биле, троцкист-бухаринчи делдер төртүнгөнөр-биле, дүжүп берикчилер болгаш хоралакчылар-биле бистин партиянык элээн хөй чылдар дургузунда чорудуп келген эптеп чок демиселдин ужур-дузасы дайыннын түнелинин үгенин-биле бистин мурувуска хөрлүг чаагай кылдыр туруп келген. Ол бужар-чүдөк хоралакчылар болгаш өскерликчелер Совет Эвилелине дайын халдаашкынын маани, аар-берге муну-таларда бистин улустувустун дайыннарына ажыктыг соругу совет күрүнеге артынын тагарыштарынын кордап турган деп чүве көргүстүнгөн. Чуртка бугу антисоветтик күштерини сорузалап тырттарынын төвү болуп турган троцкист-бухаринчи чажыт идегеттерин чылча-шакпаш, бистин партия болгаш совет организастыгынын улустуң дайыннарында арыглап-аштыган, партия болза, «беш дугаар колонна-

бан хаакычтарын боттут ажыл-телевирин чайгылыш чок бедилер, ажылчы чоннарын чуртталга байдалын экижидер; тараачынарын орулгазынын өзеринге бүтү тала-биле дузалаар. Совет култураны сайырадыр; улус өөрдилгезинин болгаш кадык камгаладынын херээн экижидер; совет литературанык болгаш уран-чүлдүн улам ынай хөгжүдүрүлгө дугайында мога чок сагыш салыр;

8). Бистин нийтилед болгаш күрүне тургузувусту бүгү хемчеглер-биле быжыгалаар. Совет кижилерин политиктиг иделкейин болгаш патриотизмин улам-на сайырадыр, бистин чурттуу улустарынын мораль-политиктиг чангыс эвин болгаш найыралын быжыгалаар;

9). Дайын кысыкчыларын димезишкенин серемчелдиг хандыраар. Совет Армияны, Шериг-Далай Флордун болгаш разведканын органнын бүгү хемчеглер-биле быжыгалаар. (Динмиттиг адыш часкаашкыны).

### III. Партия

Бистин Төрөн Совет чуртувустун күчү-шыдалынын чайгылыш чок өздүдөзи болза, коммунист партиянын шын политиказынын, ол политиканы амдыралга чорудар талазы-биле оон организакчы ажылынын түнели болуп. Совет нийтиледди кол болгаш удуртуку күжү болуп партия болза, иделгелди камгалала чурттуу өй-шаанда Селеткенирин хандырган, улусту бүгү күженишкенин дайынны чылдарында дайынны чылча-шаваринче чок болгаш дайын сөөлүндеги үеде улус ажыл-агыйнын чаа күчүлүг көдүрүшкүнүнчө уландырган.

Ада-чурттуу Улуг дайынга совет улустун төөгүлүг тилелгези, дөрт дугаар беш чылдын планын хуусаа бетинде күүсеткени, улус ажыл-агыйнын улам ынай хөгжүлгө, совет улустун материалдыг чаагай байдалын болгаш културалык денеленин бедээни, совет нийтиледди мораль-политиктиг чангыс эвини болгаш бистин чуртувустун улустарынын найыралынын быжыкканы, Совет Эвилелин долгандыр тайбын болгаш демократия лагеринин бүгү күштеринин сырый катышканы—бистин партиянык политиказынын шынынын бадтыктай турар кол түнелдер ындаг-дыр. (Динмиттиг, үр адыш часкаашкыны).

Бистин партиянык күжү чүдөлдөргө, оон калбак массалар-биле хан-дамарында харылзаанында болгаш улустун амдыралчы эрге-ажыктарын харылап турар политиктиг ёзулуг улусу партия болуп турарында болуп. Партияны долгандыр ажылчы чоннарын сырый катыштырап болгаш оларны коммунизмди ёзуунга кижиздир херекке совет профивилдер болгаш комсомол ышкаш ындаг массалыг организастарын ролу дика бедээ. Бистин Төрөн чуртувустун хосталганы болгаш хамаарышпа чорук дээр, коммунист нийтиледди тургузары дээр демисел партия болза, улус-биле улам-на төрөдөдирин тудушкан болгаш ажылчы чоннарын калбак массалары-биле бодуну харылзааларын быжыктырган. Совет улус партиянык политиказын чангыс эп-сеткилдиг деткип турар болгаш аана долу бүзүрелин көргүзүп турар. (Динмиттиг адыш часкаашкыны).

Партиянын массалар-биле харылзааларынын быжыкканынын болгаш совет улустун иштинге оон ат алдарлынын тодаргай херечизи болза, партияны хүрээленини өскөтүн болуп. Партия болза, XVIII сьездин бодунуң хүрээленине 1.588.852 партия кижигүнерлиг болгаш партия кижигүнерге 888.814 кандидаттарлы, а шулту катышкаш 2.477.596 кижиге санатылып турган. 1952 чылдын октябрь 1-де партияда 6.882.145 кижиге туруп турар, оон иштинде 6.013.259 партия кижигүнери болгаш партия кижигүнерге 868.886 кандидаттар. (Адыш часкаашкыны).

Ада-чурттуу Улуг дайыннын чылдарында партиянын фронтларга улуг чидиргелер турбужа, партиянын сан составы чүгле эвээжэ-эвэн эвес, а харын 1.600.000 ажыг кижиге көвүдээ. Совет Армиянын болгаш флотун дайынчыларынын хүрээленинде фронтларга эрестия-биле тулчуп турган, дайынны ашкан тилелгени тылга эрес мадырды-биле белеткен турган ажылчын ангынын, колхозчу тараачынарын болгаш совет ителлегенин муракчы төлээлеринден эне-не туруштук совет кижилер партияга киргенер.

Дайыннын төнгенин соонда партиянын ТК-зы партияга хүлээп алышкынын элээн моондактарын шийтирлээн, ындаг болза-даа, хүлээп алышкын күштелген темпиги үргүчүлүг чоруп турган. Партиянын хүрээленини дүргөн өздүдөзи болза, ол бодунуң четпестери база бар, партияны хүрээленини политиктиг меделерини денеленин чамдык кудулашкыныга, партиянын шынар составынын элээн баксыраарыга чедирер деп чүвени партия эскер-бейн барып шыдавас турган. Партиянын хүрээленини сан өздүдөзи-биле партия кижигүнеринин, кижигүнер кандидаттарын политиктиг чырдышкынын денеленин аразына элээн дүүшпес чорук тургустунган. Ол дүүшпес чорукту ууткаар болгаш партиянын шынар составын моон сонгаар экижидер сорулга-биле Төп Комитет партиянын хүрээленини моон сонгаар өстүр дээр-ле туруп албас болгаш партия организастарынын кичээгей кижигүнерин болгаш партия кижигүнер кандидаттарын политиктиг денелени бедилеринин сорулгаларына чө мөнөзүн эргежок чугула деп санаан. ТК-нын айтышкынаарына дүүштүр партия организастары партиянын хүрээленине шилеп алышкынын элээн хынамчалыг чорудуп турар апарган, кирип турарларга негелдени белеткен, коммунистерин политиктиг чырдышкынын талазы-биле ажылды калбаа-биле делгереткен. Түнелинде партияны хүрээленини политиктиг денелени, бистин кадрларыны марксисч-ленинчи меделерин чингитин чок өздүдөдиг болган. Ындаг болза-даа, коммунистерин политиктиг белетелин денеленин партияны хүрээленини өздүдөзидеи хожудан турарын ууткаар деп партияны салган сорулганы шийтирлетине берген деп санап болбас. Ындыгын ужурунда, партияга хүлээп алышкынын кызыгаарларына, коммунистерин политиктиг чырдышкынын болгаш партиянык дадылганынын херээн экижидерини шугуму моон-даа сонгаар үргүчүлээр ужурулуг, чүге дээр, партия чүглө бодунуң кижигүнеринин саны хөй болганы-биле күштүг эвес, харын хамыктын мурунда шынары бедик болганы-биле база күштүг.

Дайын сөөлүндеги үеде партияны органнын быжыгалаар, оларнын ажыл-чорудулганын экижидер болгаш партия организастарынын ажылын күштелдирер айтырылгар онза ужур-дузалыг апарган.

Дайыннын төнгөни-биле болгаш тайбын тургузушкунче шилчидерин-биле холбаштыр чурттуу мурунуга туруп келген чаа-чаа сорулгалар партия организастарында күрүне болгаш ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганын удуртуунуң денелени дика экижидерин негээн. Херектиг ужуру болза, дайын үезинде байдалы партияны удуртулганын аргалаарына чамдык онза чүдөдирин тынылддырган, база ол ышкаш партияны органнын болгаш партия организастарынын ажылына улуг четпестери төртүндүргөн. Ол чорук хамыктын мурунда партия органнын партиянык-организастык болгаш идеологуг ажылче кичээгейни кошкатканында илереп көзүлгөн, оон харазы-биле ол ажыл хөй-хөй партия организастарында сандаргай болу берген. Партияны органнын массалардан хоорунуң болгаш оларны политиктиг удуртула органнын, дайынчы болгаш бот-тыныгыр организастардан ол черини, бодунуң кызы эрге-ажыктарын барымдалаар кандыг-даа чорукка болгаш күрүнеге удур өске-даа чүткүшкүнө удур туруп шыдай албас, ажыл-агый тудушкунуң талазы-биле партиянын политиказын шуут хажыдышкынын, күрүненин эрге-ажыктарын үрээшкенин эскербес тускай язынын администрас-башкарлыгын албан черлери болу бээриниң тода айылы тургустунуп турган.

Ол чорукту чайладыр, база черчери партия органнын быжыдар болгаш партия организастарынын ажылын күштелдирер сорулганы чедишкенин шийтирээрде, партиянык-организастык болгаш идеологуг ажылдын сандаргай чоруну ууткаары болгаш партиянык ажылды бюрократчыларынча аппарат чылдар, партияны массаларын иделкейин болгаш бот-тыныгыр чорупу кошкыдып турар удуртулганын административтик аргаларын партия организастарынын шилчилер дээр ышкаш ындаг болушкуннары соксадыр эргежок чугула турган. Төп Комитет болза, партиянык

иштиги демократиянын амдыралга чайгылыш чок боттандырап, шугумчүлөдди, бот-шугумчүлөдди калбартыр, аана үндөйлөш, партия органнынын ажыл-чорудулганы дээр партияны массаларын контролон күштелдирер сорулганы партия организастарынын кичээгейинин төвүне тургускан, чүге дээр, бүгү партиянык ажылдын көдүрүлүшкүнүн, партия организастарынын болгаш партия кижигүнеринин иделкейин болгаш бот-тыныгыр чоруну бедилеринин дүлгүүрү ында-дыр. Партияны иштиги демократиянын болгаш бот-шугумчүлөдди калбартыр талазы-биле партияны чоруткан хемчеглери партиянык-политиктиг ажылдын турар байдалында четпестери партия организастарынын ажып эрттерине элээн хемчээл-биле дузалаан, оон көдүрүлүшкүнүн херээнге дыка ролду ойноан. Аана үндөйлөш партия кижигүнеринин иделкейи чоруп болгаш инициатива эскер будурлелерин, колхозтарын болгаш албан черлерин партия эге организастары быжыккан, оларнын ажылы сөгээ, партияны органнын ажыл-чорудулганы дээр партияны массаларын контролон күштелген, партия комитеттеринин пленумнарын болгаш партия активинин ролу бедээ.

Ындаг болза-даа, партиянык-политиктиг ажылдын денелени амдыралдын негелдеринден, партиянын идип үндүрүп турар сорулгаларында ам-даа хожудан турар деп чүвени көрбөс болза, ол частыгыр болуп ийик. Партия организастарынын ажылында четпестер болгаш частыгырлар бар, оларны чайладыр, ажып эрттер болгаш бурунгаар улам чедишкенин шимчээшкенин хандырап төлөөдө билер, көөр, илереди ужурулуг таарымчак, харындаа аарыглыг чүдөдир бистин партия организастарынын амдыралында ам-даа эвээш эвес деп чүвени миннир херек.

Ол четпестер, частыгырлар, таарымчак чоруктар болгаш аарыглыг чүдөдир чүдө, оон-биле холбаштыр партиянын сорулгалары кандыгы?

1). Бот-шугумчүлө болгаш ылангы аадаан өрү шугумчүлө болгаш бистин частыгырларынык болгаш четпестерини, бистин кошкаавысты болгаш аарымысты бистин илереди болгаш ажып тилээр ужурулуг кол методуус кылдыр салдынганы ыракта-ла долу эвес болгаш партиянык бүгү организастарында эвес болуп турар.

Партиянын болгаш күрүненин амдыралынын шугумчүлөдди болгаш бот-шугумчүлөдди ролон чедир үнелейтн турар, шугумчүлөдди иштеп, сүре бээр чоруктар партия организастарында ам-даа бар болуп турар. Партияга бодунуң бедилгенинин дугайын төмөс батпазы-биле алгырыш-ла турар, а херек кырында аадаан өрү шугумчүлөгө шыдашса, оон боой тудар, шугумчүлөддиге эжээн хараар ажылдакчыларга эвээш эвес ужураш болуп. Шугумчүлөдди болгаш бот-шугумчүлөдди бюрократчы ёзу-биле көөр чорук партиянын херээнге улуг когаралды чедирип, партия организастарынын бот-тыныгыр чорун өлүрүп, удуртулганын ат-алдарын партияны массаларга баксырадып турган болгаш чамдык партия организастарынын амдыралына бюрократтарын, партиянык эжээнин дайыннарынын аажы-чаңчылдын бадтыктап турган фактылар эвээш эвес деп чүве билдигир болгай.

Шугумчүлө болгаш бот-шугумчүлө боогалда турар черлерде, организастарынын болгаш албан черлеринин ажыл-чорудулганына массанын хыналдазы кошкан черлерде бюрократизм, ириштин, база ол ышкаш бистин аппаратчыстын чамдык эвеноларынын сандарашкыны ышкаш шак ындаг хут-бараан болушкуннарын чайлаш чок тыттып кээр дээрин партия барымдалавайын барып шыдавас. Ындаг болушкуннарын бисте калбаа-биле неперевей турары шына. Бистин партиянык каянгызында-даа артык быжык болгаш кадык. Ындаг-даа болза, ол ондак айылдыг аарыларын шоолуг неперевей турары чүдөлдөргө, чүглө шугумчүлөдди болгаш бот-шугумчүлөдди чөпсөөн ажыглаш, партия органы чогуур өйүндө ажы-биле болгаш дидими-биле илереди, мөнөзгөн чоруктуң, бюрократизмни болгаш иришкенин тодаргай

(Уланчызы 3-кү арында).

# Партиянын XIX съездизинге ВКП(б) Төп Комитетинин отчёт илеткели

## ВКП(б) Төп Комитетинин Секретары эш Г. М. Маленковтун илеткели

(Улаңчызы).

илерээшкиннеринге шийтирилгй согушкунну берип турарында дээрзин билер керек. Удуртулганын шылгарангай болза, айыларны чаа-ла тыттып кел чорда көрүп билринде болгаш кыжаныгылыг айымылдын кемчээлинге чедир өзөр арганы ачаа бербейн турарында-ла болгай.

Партиянын калдык организмин урегдеп турар четпестер-биле, аарыглыг болушкуннар-биле, частырыглар-биле демиселге партиянын хынатыгын чепсээ шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел болур. Шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел совет күрүнени, совет нийилде тургузуун суларатпайн, харын быжыгалап турар болгаш ол болза, оон күштүүнүн болгаш амдыралдынын демдектери болур.

Амгы үеде бот-шүгүмчүлелдин болгаш адаандан өрү шүгүмчүлелдин неперээшкенин хандылары, бистин четпестерини шүгүмчүлел чоруктуу хөгжүлденин моондактап, шүгүмчүлелди боодан, шүгүмчүлелди иштеп, сүрүп турарларын партиянын өжээнин дайзыннарны кылдыр көрүп, оларга удур кээргел чок демиселди чорудары ооза чугула. Керек болза, дайзынны тилдегели доозулганы-биле болгаш дайын сөөлүндеги үеде ажил-агыйнын улуг чедийшкенин-биле холбаштыр партиянын хүрээлинге партиянын ажил-агыйнын болгаш өске-даа организацияларнын ажилында четпестерин болгаш частырыгларын шүгүмчүлелди эвез өзү-биле көөр чоруктуу калбарганында. Чедийшкенин болза, бот-оожургадкы, байыр-макталдын, бараскандыг талашканын, чедийшкенин оожургаар күзөлдү болгаш эрткен үеги алдыр-хавыга-биле чурттаарын хөөнерин партиянын хүрээлинде төртүндүргөн. «Бистер шуутузун шыдаар оис», «биске чүү-даа чүве амыр-ла» «керек эки чоруп турар» болгаш ажилда частырыгларын болгаш четпестерин илередири дээр чижектиг, бистин организацияларында таарымчак, аарыглыг чүүлдөр-биле демисел дээр чижектиг шак ындыг багай-сагай ажилдар-биле бодун бергедеткен херээ чок деп сөйлөп чоруур ажилдакчылар эвез эвез тыттып келген. Бодунуң уржуу-биле хоралыг ол хөөнер багай кижизитинген болгаш партияны талага туруш чок кадрларнын чамдызын төрөткен. Партия, совет болгаш ажил-агый организацияларнын удурткучулары хуралдарын, активтерин, пленумнары болгаш конференцияларын байырдал шынчизинче, бодун мактангыр чедир кылдыр ховар эвез хуулдуруп турар, оон уламындан ажилда частырыглар болгаш четпестер, аарыглар болгаш салдычак чоруктар илеретинмейн турар болгаш шүгүмчүлелге таварышпайн турар, ол болза, бот талаалдын болгаш сеткилсагыш оожургалынын хөөнү күштөлдүрүп турар. Кайы-хамаанжок чоруктуу хөөнү партия организацияларында синникен. Партия, ажил-агый, совет болгаш өске-даа удурткучуларын иштинде серемчиледи төгөйлөндирер, азатпай чоруктар, партиянын болгаш күрүненин чажыдын сандаралдынын фактылары бар болуп турар. Ажил-агый херектеринге болгаш чедийшкенин хандыкшан чамдык ажилдакчылар капиталистг хүрээлээшкени ам-даа бар туруп дээрзин, совет күрүненин дайзыннары биске бодун агентилерин салып киирерин, совет нийилдеги туруш чок элементилерин боттарынын хирлиг сорулгаларына ажилганын карак-кызыл оралдажып турар дээрзин утуп эгелеп турар.

Бистин херээвини бурунгаар чедийшкенин шимчедир төлөөдө, таарымча чок болушкуннар-биле шийтирилгй демиселди чоруулап, ажилда четпестерин узуткаарычче партиянын болгаш бүгү совет кижилерин кичээнгейн угландыра керек, а оңу чедип алдырда бот-шүгүмчүлелди, эч ылангы адаандан өрү шүгүмчүлелди делгем-биле калбартыры эргежок чугула.

Ажилда четпестер-биле болгаш бистин нийилдеги амдыралында таарымчак чүүлдөр-биле демиселге ажилчы чоннарын калбак массаларнын иденкейлиг киржилгези болза, совет тургузуунуң өзүлүг демократтыг болгаш совет кижилерин бекдик политиктиг меледеленин чайынапчак херечин болур. Миллион-милтич ажилчы чоннарын чогаалдыкы инцидентизмдин болгаш бот-тынтыгыр чоруунун, совет күрүнени быжыгалап дугайында оларнын сагыш-салышыкынын илергээшкени адаандан өрү шүгүмчүлелге көстүр. Бот-шүгүмчүлел болгаш адаандан өрү шүгүмчүлел калбаа-биле непертөөн тудум, бистин улустарывыстыг чогаалдыкы күштүрери болгаш энергиязы улам-на дозуу-биле илерээр, чурттуң ээлери болур бодал массаларга улам-на күштүү-биле өзөр болгаш быжыгар.

Адаандан өрү шүгүмчүлел боду хуузунда, ала-чаагаар агынын чуруму-биле калбарып болур деп болза, алдагал болур. Калдык шүгүмчүлелди кылын турар кижилер бөрүзү бистин организацияларывыстан деткимчени ачыр, а оларнын айтыкан четпестер херек кырынга узуткатынар дээрзингө бүзүрөп турар болза, адаандан өрү шүгүмчүлел чүлө ынчан өзүп калбарып болур. Партия организацияларын болгаш партия ажилдакчыларын, бистин бүгү удурткучуларывыс ол херекти баштаар болгаш шүгүмчүлелди шынчы болгаш ак-сеткилдиг көрүнүн үлегерин көргүзөр керек. Организацияларнын болгаш албан черлеринин ажилында четпестерин бүгү-ле шынчы совет кижилер дидин болгаш коргусу чок шүгүмчүлелден турар шак ындыг багалды тургузары бүгү удурткучуларнын, ылангы партия ажилдакчыларын хүлээлгези болур. Хуралдар, активтер, пленумнар, конференциялар болза, бүгү организацияларга четпестерин дидин болгаш чидиг шүгүмчүлелдин херек кырында калбак индир болур ужурулуг.

Партия, совет, ажил-агый болгаш өске-даа организацияларнын ажилында четпестер-биле болгаш аарыглар-биле төлөпгит демисел болза, бүгү партиянын хүн-бүрүдөгү херээ болур ужурулуг.

Ажилда аарыглыг болушкуннарнын болгаш четпестерин хамаан чок көөр болгаш оларын харын-даа партиядан чажырап эрге коммунист чок. Бир эвез кайы-бир организацияда херек багай чорутууну турар, партиянын болгаш күрүненин эрге-ажыктарына когаралды чедирип турар болза, партия кежигүрү кижилерин арын нүүрүн барымдалаалай, четпестерин дугайын партиянын удуртук органнын, партиянын Төп Комитетинге чедир мелеглээр хүлээлгезин. Ол болза, коммунист бүрүзүнүң херээ, оон чугула партияны хүлээлгези болур. Бир эвез оларнын удуртулгазында ажилдакчылар четпестерин дугайын партиянын Төп Комитетинге мелеглептер болза, олар оон-биле оларнын удуртулгазын моондактап, оларнын ат-алдарын тура тыртып турары ол болур деп санай турар удурткучулар бисте бар. Шак ындыг хоралык болгаш партияга удур үелдерини шийтирилди-биле чок кылар керек.

Партиянын сорулгалы болза, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди эч-не калбаа-биле непертөөри, ол херекке доктар-моондак бооп турар бүгү чүүлдериң чайтадыр болур. Ажилда четпестер-биле демиселге массаларны калбаа-биле хаара тутканывыс тудум, бистин бүгү организацияларывыстыг ажил-чорудулганын адаандан өрү хыналда күштөлгөн тудум, бүгү-ле алдырла херек биске улам-на чедийшкенин чуртунар. Шүгүмчүлелдин болгаш бот-шүгүмчүлелдин дозунгаларын амдыралга төлөпгит чорудары оон хөгжүлденин моондактап турарлар-биле, шүгүмчүлелди иштеп, сүрүп оралдажылар-биле шийтирилгй демиселди чорударын негеп турар. Шүгүмчүлелдин болгаш бот-шүгүмчүлелдин калбарышыкыны деткивес ажилдакчылар болза, бистин бурунгаар шимчээшкенин биске моондак болур болгаш олар болза, удурткучу болурунга тадыгып быжыкпас, партиянын идегелин эдилеп шыдапас.

2). Бистин партия, совет ажил-агый болгаш өске-даа ажилдакчыларывыстыг чамдызынын аразында партиянын болгаш күрүненин сагыла чуруму ам-даа кошкак.

Бистин кадрларывыстыг составында партиянын болгаш чазактын шийтирлерин өзү барымдалап көөр, оларны амдыралга чорудары дээр демиселге иденкейлиги болгаш туруштуун илеретпес, оларда ажил-чорудулганын багай чорутууну, чурттуң эрге-ажыктарына когаралды чедирип турарынын дугайында сагыш човапас ажилдакчылар эвези эвез бар болуп турар. Партиянын болгаш чазактын шийтирлерин өзү барымдалап көөр, оларны күседиринге иденкейлиг эвез чорук болза, эч-не кээргел чок арга-биле дазылындан тура тыртар ужурулуг четпестер болур. Кууда оожургалын ажил-херектин эрге-ажыкында бекдик көөр төгөйтөөн болгаш сагыш

амыр дүжүметтер эвез, харын күрүненин эрге-ажыктарын хамыктын бедни-биле көөр, партиянын болгаш чазактын директиваларынын күсүлдени дээр могоа-шылгак чок, шудурту дыйынчылар партияга херек.

Партиянын болгаш күрүненин сагыла-чурумун үрээрини эч-не айымылды болгаш хоралык илерээшкенин бирээзи болза, чамдык ажилдакчыларнын талазындан оларнын эргелелинде турар бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде ажил-херектин ылангы байдылынын дугайында шынчы чажырап, ажилдын түннелдерин каастаар чоруктар болур. Чамдык ажилдакчылар боттарына хамаарылгалык черлерини кызын эрге-ажыктарын болгаш чер-черин эрге-ажыктарын күрүненин ниити эрге-ажыктарында бекдик көрүп, хамаарылгалык бүдүрүлгелерин дугайында сагыш салган болуп алгаи, оларнын эргелинде бар турар материалдыг куралдарынын күрүнөдө чажырып, партиянын болгаш күрүненин хоойдуларын хажыдарынын оруунга кызып турган фактыларын Төп Комитет болгаш чазак илереткен. Партия организацияларынын тоовайн эрттири турарындан ажил-агыйжылар чиг-этке болгаш материалдарга эмш эртир улуг чагыларын киирер, бүдүрүлгө планнары күсүтпейнмей баргаш, продукция бүдүрүп үндүргенин дугайын отчоттарга хоозунса немей бижип турганынын фактылары бар турганы база билдингир. Хайгаарап харагалзаар болгаш удуртук дээр хүлээп алган бүдүрүлгелерин күрүненин болурун утупкаштын оңу адазындан салгалга алган өнчүзү кылдыр хуулдуарын оралдажып, шынчы сөлгөргө, удуртук кижилер хол-будунуң углаан-на чүвенин хамаанчок үүлдиги кара-туразында чаңаар деп билеп чоруур ажилдакчылар эвез эвез тытты берген. (Залда каткы болган). Улуг хора болза, партиянын шийтирлерин болгаш совет хоойдулар чамдык кижилерге албан эвез деп билеп чоруур, бисте бирээзи—анаа кижилерге, а өскези удуртукчуларга хамааргыр ийи сагыла-чурум бар кылдыр болуп чоруур ажилдакчыларнын бисте эвези эвез бар бооп турарында. Мындагы «удурткучулар» болза, олар күрүненин болгаш партиянын өзү-чурумун тоовайн барып болур, совет хоойдуларын хажылып, сагыла-чуруму үрөп, кара-туразында аажылап болур деп бодап турарлар.

Партия болза, бодунуң бүгү кежигүнеринден, ылангы удуртукчу кадрлардан чөптүг болгаш шынчы болгаш күрүненин болгаш күрүненин мурунуга бодунуң хүлээлгезин хажык чок күсүлдериң негеп турар болгай. Күрүнеге удур хөдөлүшкенин үүлдиги, чазакты калбарлаар, партиянын болгаш күрүненин мелегезин оралдажып чоруур кижилерге ол идегеп шыдапас. Партиянын болгаш күрүнени кандыг-дазанын-биле мелегез чорук кандыг-даа хевирлиг болур болза, шынчы чажыраарынын болгаш хажыдарынын аргазы-биле мелегезин оралдажып болза, партиянын мурунуга эч-не аар үүлгедийшкени кылавы ол деп көөрүндө өске чүве чок. Бистин партиявыста партиянын анаа кежигүнеринге-даа, удурткучуларга-даа чаңгыс-аай сагыла-чурум бар, совет хоойдулар бүгү улуг, биче совет кижилерге бир демей алган болур дээрзин биле үе келген. Партиянын болгаш чазактын шийтирлерин күсүлдер чорукту ак-сеткилдиг эвез көргөни-биле буруулуг дүрүм-хоойлук чорук үүлдиги болгаш кара-туразында аажылап чоруур удурткучуларга хамаарыштыр кандыг-даа чингелде туруп болбас.

Сорулга болза, партиянын болгаш күрүненин сагыла-чурумун хажыдар чорукту, харысаалга чок болгаш салдычак чоруктарын, партиянын болгаш чазактын шийтирлерин өзү барымдалап көөрүнүң илерээшкенин шийтирлерин өзү барымдалап көөр, оларны амдыралга чорудары дээр демиселге иденкейлиги болгаш туруштуун илеретпес, оларда ажил-чорудулганын багай чорутууну, чурттуң эрге-ажыктарына когаралды чедирип турарынын дугайында сагыш човапас ажилдакчылар эвези эвез бар болуп турар. Партиянын болгаш чазактын шийтирлерин өзү барымдалап көөр, оларны күседиринге иденкейлиг эвез чорук болза, эч-не кээргел чок арга-биле дазылындан тура тыртар ужурулуг четпестер болур. Кууда оожургалын ажил-херектин эрге-ажыкында бекдик көөр төгөйтөөн болгаш сагыш

3). Организациястыг ажилда кол чүве—кижилерни шын шийлип алыры болгаш күсүлденин хыналдазы—деп улуг Ленинни айтышыкынын амдыралда ам-даа багай чорудуп турар.

Кижилерни шын шийлип алыры болгаш күсүлденин хыналдазы төп черини болгаш чер-черин партия, совет, ажил-агый организацияларынын удуртукчу ажил-чорудулганында херек кырынга ам-даа кол чүүл болбайн турарын фактылар көргүзүп турар.

Төп черини директиваларынын болгаш боттарынын шийтирлерин күсүлденин херек кырынга багай организациялар турары, оларнын күсүлдени дээр чогуур контрольдун чок болуп турары—совет, ажил-агый болгаш партия организацияларынын практиктиг ажилында эч-не делгеренгй болгаш ханы дазылданган четпестерин бирээзи болуп турар. Бистин организацияларывыс болгаш албан черлерин негетинип турарындан ыракта хөй яны-бүрү шийтирлерин, директиваларын, дужааларын үндүрүп турар, ынчалза-даа олар күсүленип турар б, база канчаар күсүленип турары дээр дугайында эвези сагыш салып турар. А херектиг ужуру болза, оларны бюрократтыг өзү-биле эвез, а шын күсүлдеринде-ле болгай. Удуртук органнын директиваларын ак-сеткилдиг эвез болгаш харысаалга чок күсүлдер чорук болза, бюрократизмин эч-не айымылды болгаш хоралык илерээшкени болур. Эки дээр ажилдакчылар безин оларнын ажил-чорудулганын контролдавайн, хынавайын сула салыптар болза, үрелин база бюрократтыг эгелей бээр дээрзин дуржулга көргүзүп турар.

Партиянын эч чугула сорулгалы болза, удуртулганын бүгү системазын, үстүндө адаанга чедир бүгү организацияларнын болгаш албан черлеринин ажилында контрольду болгаш күсүлденин хыналдазын бүгү тала-биле күштөлдирери болур. Оңу боттандырыда партиянын болгаш чазактын шийтирлерин күсүлденин хынаары дээр бүгү организацияларнын болгаш албан черлеринин удурткучуларынын боттарынын харысаалгын көдүрөр төп черге-даа, чер-черге-даа контроль-ревизия аппаратынын ажилын улугу-биле экижидер, ол ажилга күрүнени эрге-ажыктарын хажык чокка камгалап сагып шыдаар аргалыг, политик талазы-биле өткүт болгаш дуржулгалыг, ат-алдарлыг кижилер кирген турар кылдыр ону кадрлар-биле быжыгалаар керек. Партиянын болгаш чазактын шийтирлерин күсүлденин хынаарычче партия органнынын кичээнгейн мөөнээрин, партияны контрольдуң ролюн улугу-биле күштөлдирери эргежок чугула. Бистин удуртук органныныс күсүлденин хыналдазынын талазы-биле боттарынын ажилын боттандырыда ажилчы чоннарын калбак массазында, партия, профсоюз болгаш комсомол организацияларында, чер-чер Советтеринин активтеринге дайныр керек. Партиянын болгаш партияны эвез массаларын талазындан күсүлденин адаандан өрү хыналдазы-биле үстүндө хыналданы чүгө катыштыраары болза, бистин организацияларывыстыг ажилда албан черлеринин ажилында четпестерин чогуур өй-шаанда узуткаарын хандырап, шийтирлерин болгаш директиваларын чогуур үезинде болышевскич-өзү-биле, тода күсүленин ажилыкы байдалдарын тургузар.

Партиянын болгаш күрүненин удуртулгазына шийтирилгй күш кадрлар болур, оларын шын шийлип албайн, кижизитпейн тургаш, партиянын политиктиг шүгүмун амдыралга чедийшкенин чорудуп шыдапас. Кадрларын шийлип алырынын ажилында кол сорулга болза, ажилдакчыларын шынар талазы-биле составын бүгү хемчеглер-биле экижидери, бистин партия, күрүне болгаш ажил-агый организацияларывысты партиянын болгаш күрүненин эрге-ажыктарына бердинген, ажилды эки билер болгаш оңу бурунгаар шимчедип шыдаар аргалыг кижилер-биле быжыгалаар болур.

Партиянын ап чоруткан ажилдарынын түннелинде, удуртукчу кадрларнын составы дыка экижээп. Ынчалза-даа, бот болза, удуртукчу кадрларын шынар талазы-биле составын экижидер сорулга дозуу-биле шийтирлетинген дээр ол эвез. Ам ажил-агыйнын бүгү адыралы мурунчак техника-биле чепсегленген, а совет улустун кылурулуг деннели хемчээл чокка өскөн үеде,

удуртукчу кадрлардан негелде бир яныз, улам-на бекдик аларган. Үлетпүрге болгаш көдээ ажил-агыйга, партия болгаш куруче аппаратынга удуртулганын башкырылгазынга бодунун херээ билер, чаа чүүлдериң тып үндүрүп турар, бүгү мурунчак болгаш депшидиги чүүлдериң деткир болгаш оңу чогаалдыкы өзү-биле хөгжүдөр културлуг кижилер турар ужурулуг. Ындыг негелделерин харылап шыдаар удуртук кадрларын шийлип алырынын болгаш депшидериниң сууру мурундазынга болаарга дыка калбарган ужурунда оңу боттандырынга бүгү аргалар бисте бар.

Ам удуртукчу кадрларын составын улам ынай быжыгалаары ажилдакчыларын шийлирин болгаш өөренип көөрүн шын организацияларын алдан колдуг хамааргыр, а оңу боттандырыда хамыктын мурунда кадрлар-биле ажилда четпестерин, чазыгыларын болгаш хажыдышыкынаарын узуткаары эч чугула. Ынчаарга бот талазы-биле четпестер бисте эвези эвез.

Кол чепсес чорук болза, чамдык удуртукчулар кадрларын шийлип алдырда, политиктиг болгаш ажилчы байдалдарынын талазы-биле эвез, а төрөл-төргүдүңү, өнчүк-тала тырттарынын, чаңгыс чер чуртуунун демдектери-биле көрүп турар. Ак-сеткилдиг, ажил-херекти билер, харын-даа четпестерин эптеш чок болгаш чидиг көөр, ынчангаш удуртук черин амыртайпайн турар бээр ажилдакчыларын яны-бүрү чыдактар-биле кызып, оларны үези чигизинчиг, азы ажилга черле ажил чок кижилер-биле, ынчалза-даа, чамдык удуртукчуларга таарымчалыг болгаш ажилчы кижилер-биле солуп турар чоруктар ховар эвез. Кадрларын шийлип алырында болгаш депшидеринг партиянын шүгүмун ынчанга хажыдып турарынын ужурундан партиянын болгаш күрүненин эрге-ажыктарында белүлгелдин эрге-ажыктарын бекдик сагып көргөн, бот-боттарын камгалажып деткижер, бодунун кижилерин өт-бөлжөнгөй чамдык организацияларда тыттып турар. Ындыг байдал анаа-ла сандарашкыга болгаш иришкениг киирер дээрин черле билдинмес эвез. Чижээ, Ульяновтун партия организациязынга ындыг болган, анаа область организацияларынын удуртук үстүкү кижилеринден ажил-агый, совет болгаш партия ажилдакчыларынын чамдыгы мораль талазы-биле сандараанындан күрүненин байлаан оорлаарынын, дажыгларынын болгаш самчыгдарынын орунуче кирген турган.

Удуртукчу кадрларын составын улам ынай экижидер херекке улуг хораны чедирип турар чүве болза, ажилдакчыларын өөренип көөрүн болгаш шийлип алырын канцеляржы, бюрократтыг байдал-биле көрүп турары болур. Ажилдакчыларын шийлип алышыкынын анкетаар болгаш өзү барымдалаан шынзылгалардан кезуу, ажилдакчыларын ажил-иш чыдагыш политиктиг шынарларын шынчыгызы-биле хынавайн чорудуп турары ховар эвез, кадрларын шийлип алырынын херээде ажилдакчыларын бадылаашкынын азы томуйлаашкынын олар-биле дириг ханын чыдаа чокка, боттары чок черге чорудар хоралыг практиктиг уяланып турупкан. Кадрларын шийлип алырынын херээде шак ындыг өзү барымдалаар, бюрократтыг чорук турда, ажилдакчы кижилер шак ол томуйлап турар ажилында таарыгыр бек азы таарышпас б дээриниң айтырынын шын шийтирлеп болбазы билдингир. Ажилдакчынын чедир болгаш четпес талаарын билеп албайн тургаш, оон бодунуң аргалары кандыг ажилга эч-не дээр илереп келири дээрзин тодарадыры болдунмас.

Бистин аппаратывыстын бүгү-ле эвеналарыга бистин партиявыстын доктаатканы кадрларын шийлип алырынын болгаш таарыштыр тургузарын принциптери хажык чокка сагытыгын турарын партия организашыялары хандырап хүлээлгезин. Кадрларын өөренип көөрүнүң болгаш шийлип алырынын ажилын улам-на бекдик деннелиг көдүрүп, совет болгаш ажил-агый организацияларында ол ажилдын байдалынын дугайында партиянын контролду улугу-биле күштөлдирер херек.

Сорулга чүл дээр болза, кижилерин шийлип алыры болгаш күсүлденин хыналдазы херек кырынга төп болгаш чер-черин партия организацияларынын, база совет, ажил-агый организацияларынын удуртукчу ажил-чорудулганында херек кырынга ам-даа кол чүүл болбайн турарын фактылар көргүзүп турар.

Төп черини директиваларынын болгаш боттарынын шийтирлерин күсүлденин херек кырынга багай организациялар турары, оларнын күсүлдени дээр чогуур контрольдун чок болуп турары—совет, ажил-агый болгаш партия организацияларынын практиктиг ажилында эч-не делгеренгй болгаш ханы дазылданган четпестерин бирээзи болуп турар. Бистин организацияларывыс болгаш албан черлерин негетинип турарындан ыракта хөй яны-бүрү шийтирлерин, директиваларын, дужааларын үндүрүп турар, ынчалза-даа олар күсүленип турар б, база канчаар күсүленип турары дээр дугайында эвези сагыш салып турар. А херектиг ужуру болза, оларны бюрократтыг өзү-биле эвез, а шын күсүлдеринде-ле болгай. Удуртук органнын директиваларын ак-сеткилдиг эвез болгаш харысаалга чок күсүлдер чорук болза, бюрократизмин эч-не айымылды болгаш хоралык илерээшкени болур. Эки дээр ажилдакчылар безин оларнын ажил-чорудулганын контролдавайн, хынавайын сула салыптар болза, үрелин база бюрократтыг эгелей бээр дээрзин дуржулга көргүзүп турар.

Партиянын эч чугула сорулгалы болза, удуртулганын бүгү системазын, үстүндө адаанга чедир бүгү организацияларнын болгаш албан черлеринин ажилында контрольду болгаш күсүлденин хыналдазын бүгү тала-биле күштөлдирери болур. Оңу боттандырыда партиянын болгаш чазактын шийтирлерин күсүлденин хынаары дээр бүгү организацияларнын болгаш албан черлеринин удурткучуларынын боттарынын харысаалгын көдүрөр төп черге-даа, чер-черге-даа контроль-ревизия аппаратынын ажилын улугу-биле экижидер, ол ажилга күрүнени эрге-ажыктарын хажык чокка камгалап сагып шыдаар аргалыг, политик талазы-биле өткүт болгаш дуржулгалыг, ат-алдарлыг кижилер кирген турар кылдыр ону кадрлар-биле быжыгалаар керек. Партиянын болгаш чазактын шийтирлерин күсүлденин хынаарычче партия органнынын кичээнгейн мөөнээрин, партияны контрольдуң ролюн улугу-биле күштөлдирери эргежок чугула. Бистин удуртук органныныс күсүлденин хыналдазынын талазы-биле боттарынын ажилын боттандырыда ажилчы чоннарын калбак массазында, партия, профсоюз болгаш комсомол организацияларында, чер-чер Советтеринин активтеринге дайныр керек. Партиянын болгаш партияны эвез массаларын талазындан күсүлденин адаандан өрү хыналдазы-биле үстүндө хыналданы чүгө катыштыраары болза, бистин организацияларывыстыг ажилда албан черлеринин ажилында четпестерин чогуур өй-шаанда узуткаарын хандырап, шийтирлерин болгаш директиваларын чогуур үезинде болышевскич-өзү-биле, тода күсүленин ажилыкы байдалдарын тургузар.

Партиянын болгаш күрүненин удуртулгазына шийтирилгй күш кадрлар болур, оларын шын шийлип албайн, кижизитпейн тургаш, партиянын политиктиг шүгүмун амдыралга чедийшкенин чорудуп шыдапас. Кадрларын шийлип алырынын ажилында кол сорулга болза, ажилдакчыларын шынар талазы-биле составын бүгү хемчеглер-биле экижидери, бистин партия, күрүне болгаш ажил-агый организацияларывысты партиянын болгаш күрүненин эрге-ажыктарына бердинген, ажилды эки билер болгаш оңу бурунгаар шимчедип шыдаар аргалыг кижилер-биле быжыгалаар болур.

Партиянын ап чоруткан ажилдарынын түннелинде, удуртукчу кадрларнын составы дыка экижээп. Ынчалза-даа, бот болза, удуртукчу кадрларын шынар талазы-биле составын экижидер сорулга дозуу-биле шийтирлетинген дээр ол эвез. Ам ажил-агыйнын бүгү адыралы мурунчак техника-биле чепсегленген, а совет улустун кылурулуг деннели хемчээл чокка өскөн үеде,

удуртукчу кадрлардан негелде бир яныз, улам-на бекдик аларган. Үлетпүрге болгаш көдээ ажил-агыйга, партия болгаш куруче аппаратынга удуртулганын башкырылгазынга бодунун херээ билер, чаа чүүлдериң тып үндүрүп турар, бүгү мурунчак болгаш депшидиги чүүлдериң деткир болгаш оңу чогаалдыкы өзү-биле хөгжүдөр културлуг кижилер турар ужурулуг. Ындыг негелделерин харылап шыдаар удуртук кадрларын шийлип алырынын болгаш депшидеринг партиянын шүгүмун ынчанга хажыдып турарынын ужурундан партиянын болгаш күрүненин эрге-ажыктарында белүлгелдин эрге-ажыктарын бекдик сагып көргөн, бот-боттарын камгалажып деткижер, бодунун кижилерин өт-бөлжөнгөй чамдык организацияларда тыттып турар. Ындыг байдал анаа-ла сандарашкыга болгаш иришкениг киирер дээрин черле билдинмес эвез. Чижээ, Ульяновтун партия организациязынга ындыг болган, анаа область организацияларынын удуртук үстүкү кижилеринден ажил-агый, совет болгаш партия ажилдакчыларынын чамдыгы мораль талазы-биле сандараанындан күрүненин байлаан оорлаарынын, дажыгларынын болгаш самчыгдарынын орунуче кирген турган.

Удуртукчу кадрларын составын улам ынай экижидер херекке улуг хораны чедирип турар чүве болза, ажилдакчыларын өөренип көөрүн болгаш шийлип алырын канцеляржы, бюрократтыг байдал-биле көрүп турары болур. Ажилдакчыларын шийлип алышыкынын анкетаар болгаш өзү барымдалаан шынзылгалардан кезуу, ажилдакчыларын ажил-иш чыдагыш политиктиг шынарларын шынчыгызы-биле хынавайн чорудуп турары ховар эвез, кадрларын шийлип алырынын херээде ажилдакчыларын бадылаашкынын азы томуйлаашкынын олар-биле дириг ханын чыдаа чокка, боттары чок черге чорудар хоралыг практиктиг уяланып турупкан. Кадрларын шийлип алырынын херээде шак ындыг өзү барымдалаар, бюрократтыг чорук турда, ажилдакчы кижилер шак ол томуйлап турар ажилында таарыгы

